

cià», és una idea tan o més absurda que la dels qui creien que açò «no és català». No sols és dels clàssics valencians sinó que jo mateix l'he sentit bastant per tot el País (p. ex. «això d'hi ja no és del poble», Llorca, 1962); l'usa sovint MGadea: «un freret sabí y capaç; això qu' els frares estan tildats de burros, vagos y atrasats, però els ho dihen els que ---» (*T. del Xè* I, 268), i el mateix P. Fullana (*Vocab.*) insistia en: «això: eso; açò: esto». A Menorca, on també açò ha rebut observància fidelíssima, usen tanmateix això quan pertoca al seu sentit propi: «missatge —li digueren els jurats— tu has dit això i això ---?» (Camps Merc., *Folk.* II, 22, de nou, p. 60). Acabem concretant alguns usos peculiars.

Per això, avui pron. *pərsó*, en la llengua oral del Prínc., fa l'ofici del *però* intercalat o de *tanmateix* (evolució paral·lela a la del fr. *pourtant*), i ja n'apareixen casos a la cançó popular: «si bona rahó n'hi feyan, / per això, també's matava», MilàF (cap a l'any 1810; *Romillo*, 127.8). A bona part del cat. or. (cf. *BDLC* XIII, 38), del Segre mitjà i del Ross., *això* de reemplaça *ço* de quan aquest pren el sentit de 'cal', 'la propietat de' (> bal. *Son* ~), de vegades amb afèresi *xo'n*: «I bé, n'ets de malalt? —No! ferreny, això prou --- poc que sé'l camí de xò l'apotecari», Saisset (*Perpiny.*, 40); *Xo'n-Valls* (*Sombáls*) és un veïnat agregat a Corsaví (Canigó, 1934); *əso d'en řaspó* 'a casa d'en R.', Conat (1960). I ací i allà, molt més al Sud, *Xon Pere* a Llançà (1958); *Això 'n Joga*, *això 'n Mercader*, *això 'n Carnisser* a Malgrat de Mar (1964). *Això 'l Xitxo* a Rodonyà (1964), i per a Cubells veg. *ço* (*EST*).

L'etimologia d'*això* havia estat mal explicada fins a la meua nota de 1929-31 (*BDC* XIX, 21-2) dissipant aquest error i el paral·lel que es feia amb *allò*. *Això* té ben poc a veure amb l'oc. ant. *aisso* (amb el qual el confon encara M-Lübke, *Das Kat.*, § 97; combinació fantàstica i rebuscada Kuen, *AORBB* VII, 63), provinent de *ECCE HOC* i per tant equivalent del nostre *açò*.³ Per a *això* hom suposava una combinació de *IPSUM* amb *HOC* (*allò* creien *ILLUD HOC*). Es parlava d'«aglutinació de pronoms». Però mirant-ho de més prop veiem que en totes les combinacions conegudes es tracta no pas de dos pronoms demostratius seguits, sinó: o bé el primer component és un adverbí demostratiu, simple reforçament (*ECCUM-ISTE*, *ECCE-HOC*), o bé el segon és un *IPSE* indicador de la identitat (it. *stesso* *ISTUM-IPSUM*, *desso* *ID-IPSUM*, cat. ant. *elleix* *ILLUM-IPSUM*). Una combinació com *ISTE-ILLE* o *IPSUM-HOC* és inconcebible en qualsevol llengua: un objecte pot ser *aquest* o *aquell*, però no tots dos a la vegada. Si hi hagués hagut un **IPSUM-HOC* hauria significat 'això mateix', significat que no ha tingut mai el nostre *això*, únicament demostratiu sense matís d'identitat.

Això és senzillament *IPSUM* (i *allò* *ILLUD*, tal com cast. *eso*, *ello*, *IPSUM*, *ILLUD*) sol, accentuat sobre la síl·laba final. És sabut que el llatí vulgar tendia a fer aguts certs disíllabs (pronoms o adverbis, com explica Seelmann, *Die Aussprache des Lat.*, p. 57, cf. Len-

chantin, *ARom.* VIII, 173): així és com s'explica l'article romànic (*lo* de [IL]LÚM) i el mateix cas presenten els adverbis de lloc *ILLÁC*, *ILLÍC* (> *allà*, *allí*, cf. Niedermann, *Phon. Hi. Lat.*, 72). En italià antic existeix *sto* com a representant de *ISTUM*, i així ho trobem ja algun cop en textos de llatí vulgar (*in fundo sto*, *Gromatici Veteres*, 332.6). Finalment, pronúncies com *illúm* estan testificades directament per la mètrica en Plaute (*Bacchides*, 826) i pel testimoni dels gramàtics (*isté* Plotius Sacerdos: Keil, *Gramm. Latini* VI, 451.10; cf. Bourciez, *Élem. de Ling. Rom.*, § 47e). *IPSUM*, *ILLUD*, donaren *això*, *allò*, amb el mateix pas de *ez* a *az* que han sofert tots els mots d'aquest grup (*açò* *ECCE HOC*, *aquell* *ECCUM-ILLUM*, *allí* *ILLÍC*). La vocal tònica *o* degué ser primerament tancada i després s'adaptà a l'oberta del mot oposat *açò* (i de *per* (*h*)*ò*, *açò*, etc.), en el qual sortia de la ò de *HOC*.

Al costat de *IPSUM* va existir també *ECCUM IPSUM* (cf. *aquellò*/*aclò* < *ECCUM ILLUD* al costat d'*allò* *ILLUD*) si bé no en tinc testimonis més que a Gascunya, S. XIII: «exceptades --- les altres cauzas après *aguesò* mentagudas», «altres mil marcs que fossen donats en almoines --- e oltre *aguesò*, que ---», «vulh que *aguesò* qu'En Berart --- ordened --- sia pagat», «ma molheir --- ab tot *aguesò* que jo l'ei donad per oscla <òscul> e per maridadghe»: el darrer, i més modern, de 1270, de Casteljaloux prop d'Agén (Luchaire, *Recueil d'Anc. Textes Gc.*, 90, 92, 92, 95).

DERIV. VULGAR: *daixò*, *daixonnes*, etc., usats per verb inarticulada i peresosa; d'ací es deriva fins un verb *daixonar* per sort inoït fora de Mall. (*AORBB* II, 60) i que no féu por a AMALcover ('estudiar' aproximadament, *BDLC* x, 203): horrors que valdria més rematar (ja que no oblidar).

¹ En recordem exs. des de la prosa literària dels orígens que trobarà fàcilment el gramàtic. El que se cita de Turmeda potser no és del text antic, car en lloc de *eix és mestre Nicolau*, una edició més bona porta *est és ---* (*NCL* x, 118.19). — ² És inconcebible que S. Galmés vagi escriure (no ho creuríem si no ho llegíssim així, imprès en el volum I dels *EstRAramon*) que *això* i *allò* i el tipus verbal *juíst*, *haguíst* no es troben en la llengua lulliana. Com s'ho hauria fet Lluïll per parlar i escriure sense tals mots i sense la segona persona del perfet dels verbs *ésser* i *haver*! (hi hagué potser la intenció de fer dir això al pobre ancí per desmentir algú?). De fet *allò* és freqüent en Lluïll, Jaume I i en moltíssims autors del S. XIII, i *això* es troba en el *Llibre de Contemplació* i en autors tant i més antics que els que detallo. — ³ L'oc. *aissò* apareix escrit *aizo*, *aiczo* en tots els textos que distingeixen la *ç* (= *ts* provinent de *é* o *ti* llatines) de la *s* (*os*), pronunciada *s* i provinent d'una -s- llatina; com es veu pels glossaris de CBrunel, *Anc. Chartes*, i l'ed. del *P. de Sta. Fe* per AntThomas. Per a aquest tractament de *ECCE* en llengua d'oc, compareu oc. ant. *ací* = cat. *ací* *ECCE HIC*.

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: